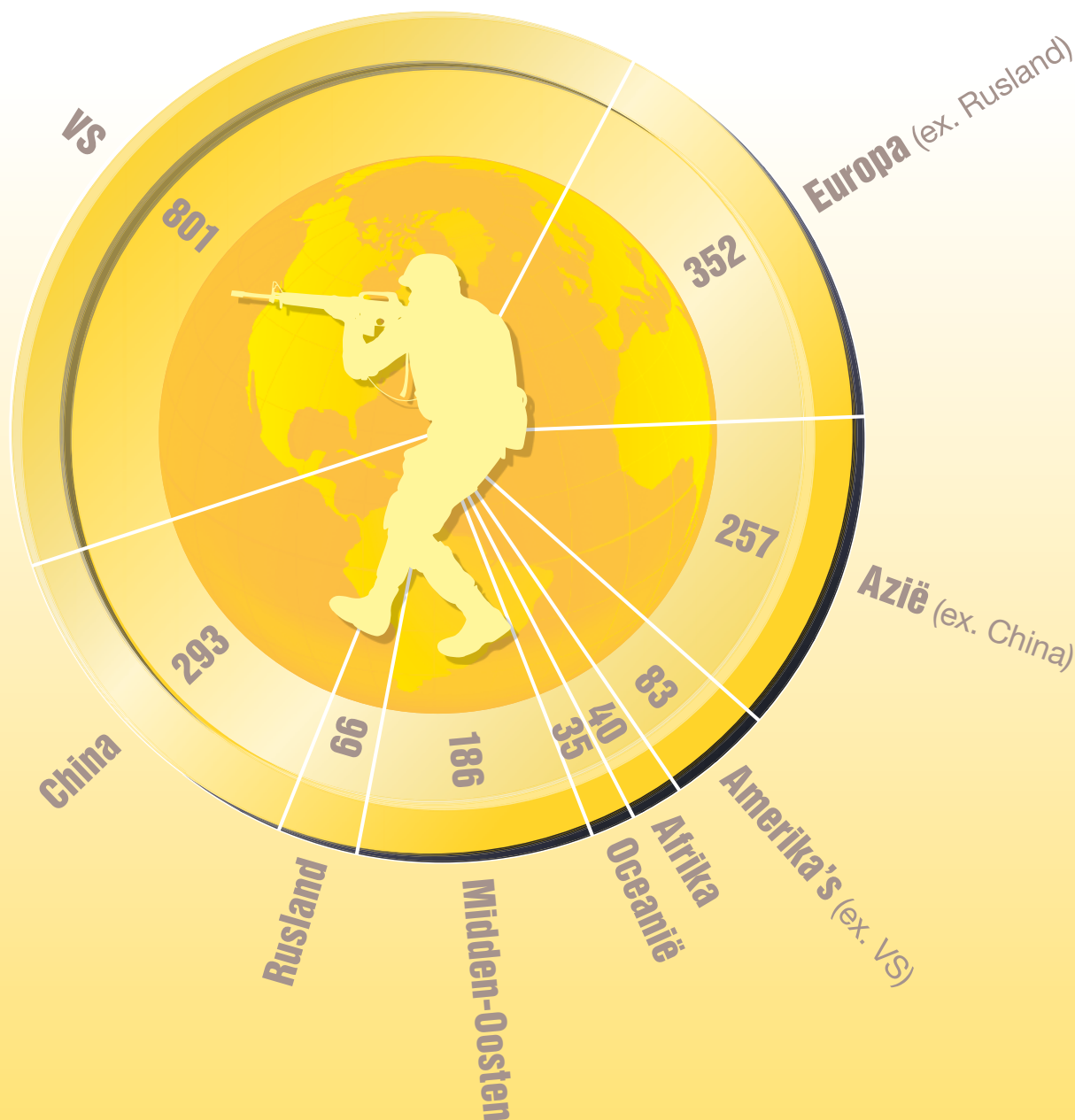

SPANNING

GOLDEN TIJDEN VOOR DE WAPENINDUSTRIE

MILITAIRE UITGAVEN WERELDWIJD

2113 MILJARD DOLLAR

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

jaargang 24, nummer 3, juli 2022

De Amerikaanse president Joe Biden brengt een bezoek aan een vestiging van wapenfabrikant Lockheed Martin waar anti-tankkraketten worden gemaakt.

GOUDEN TIJDEN VOOR DE WAPENINDUSTRIE

Foto: Doug Mills / WikimediaCC

Sinds de Russische invasie van Oekraïne is de vraag naar wapens enorm toegenomen. Wereldwijd worden defensiebudgetten verhoogd. Ook in Nederland wordt de portemonnee getrokken. Rutte IV gaat de komende jaren structureel vijf miljard extra uitgeven aan de krijgsmacht, de grootste investering sinds het einde van de Koude Oorlog. Een groot deel van het geld zal geïnvesteerd worden in nieuwe wapens. Vooral Amerikaanse, want de Verenigde Staten zijn verreweg de grootste wapenexporteur ter wereld. De vijf grootste wapenbedrijven zijn allemaal Amerikaans.

De oorlog in Oekraïne, die al zoveel slachtoffers heeft geëist, is dus goed voor de wapenindustrie. Direct na de bekendmaking van de Russische inval door president Poetin, schoten de beurskoersen van wapenbedrijven omhoog. Om enige tijd later weer

iets te dalen vanwege een tekort aan onderdelen en verstoorde internationale transporten. Maar op de lange termijn breken gouden tijden aan voor de zogeheten 'handelaren des doods'. Ook de Nederlandse wapenindustrie zal profiteren van de toegenomen vraag naar wapens. Zoals je verder in deze Spanning kunt lezen, maakt zij vooral onderdelen voor wapens en wapensystemen die elders worden geproduceerd. Nederland speelt sowieso een belangrijke rol in de internationale wapenhandel. Van elke twee dollar die wereldwijd aan wapens wordt verhandeld, stroomt er één door Nederland.

Hoe verderfelijk die rol van Nederland ook is, het betekent niet dat onze overheid niets tegen de wapenhandel kan doen. Zij kan bijvoorbeeld stoppen met het faciliteren van belastingontwijking

door de wapenindustrie, of met het verlenen van vergunningen voor wapenexporten naar landen waar mensenrechten worden geschonden, of met luisteren naar de wapenlobby. Ook internationaal kan de politiek veel meer doen tegen de wapenhandel. Bijvoorbeeld betere regulering en meer transparantie.

Maar bovenal zullen landen veel meer werk moeten maken van internationale diplomatie. Het verleden heeft immers laten zien dat gewapende conflicten beslecht kunnen worden als je met elkaar in gesprek blijft. Kamerlid Jasper van Dijk werpt aan het einde van de Spanning dan ook terecht de vraag op: investeren we als Westeren in een kritische dialoog met Rusland en China of blijven we ze met alle risico's van dien wegzetten als systeemvijand? ■

IN DIT NUMMER

4 WIE KOOPT ER NOG RUSSISCHE WAPENS?

Siemon Wezeman van SIPRI praat ons in een interview bij over de ontwikkelingen in de internationale wapenhandel.

Tijmen Lucie

12 NEDERLAND BETROKKEN BIJ HELFT WERELDWIJDE WAPENHANDEL

Ons land speelt op meerdere vlakken een belangrijke rol in de internationale wapenhandel.

Tijmen Lucie

16 DE INNIGE BANDEN TUSSEN WAPENINDUSTRIE EN EUROPESE COMMISSIE

Mark Akkerman van Stop Wapenhandel vertelt aan Spanning hoe de wapenindustrie profiteert van de snelle militarisering van de EU.

Tijmen Lucie

20 VOORKOM EEN NIEUWE WAPENWEDLOOP EN BLIJF IN GESPREK

Nederland zou zich meer moeten inspannen om de wapenhandel aan banden te leggen en de internationale diplomatie en conflictbemiddeling te bevorderen.

Jasper van Dijk en Michel van Winden

Lees de Spanning online op: sp.nl/spanning

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 25 euro per jaar voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl

Redactieadres
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl

Redactie
Ruud Kuin
Bart Linssen
Tijmen Lucie
Eduard van Scheltinga

Tekstredactie
Peter Sas

Redactieraad
Jannie Visscher

Basisontwerp
Thonik en BENG.biz

Vormgeving
Maurits Gemmink
Nenad Mečava
Gonnie Sluijs

illustratie cover
Nenad Mečava

Tenzij anders vermeld, is op de inhoud van deze publicatie de Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel-Geen Afgeleide Werken 3.0 Nederland licentie van toepassing. creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

WIE KOOPT ER NOG RUSSISCHE WAPENS?

Tekst: Tijmen Lucie Foto: WikimediaCC

Al meer dan vijftig jaar is het Stockholm International Peace Research Institute, kortweg SIPRI, hét toon-aangevende onderzoeks-instituut op het gebied van gewapende conflicten, militaire uitgaven en wapenhandel. Spanning sprak met Siemon Wezeman, onderzoeker bij SIPRI, over hoe het onderzoeksinstituut te werk gaat en over de laatste ontwikkelingen in de internationale wapenhandel.

› **Om te beginnen: wat zou iedereen moeten weten over de wapenindustrie?**

‘Dat de wereldwapenhandel verhoudingsgewijs erg klein is. Om precies te zijn minder dan een half procent van de totale wereldhandel in productiegoederen. Het is dus een misvatting dat de wapenindustrie belangrijk is voor de economie en de werkgelegenheid. Het aantal banen is laag in vergelijking met het totaal aantal banen en de productie is laag in vergelijking met de totale productie. Als je in Nederland de wapenhandel zou afschaffen, dan zou dat voor de Nederlandse export niet zo heel veel uitmaken. De export van landbouwproducten is hier bijvoorbeeld zo’n 150 keer groter dan de export van wapens.’

› **U werkt al sinds begin jaren negentig voor SIPRI. Wat voor organisatie is het?**

‘SIPRI is opgericht in de jaren zestig toen zeker in Europa het idee van vredesonderzoek veld won. In die periode werden bijvoorbeeld ook in Noorwegen en Nederland dergelijke vredesinstellingen opgezet. Aangezien de militaire uitgaven als gevolg van de spanningen tussen Oost en West enorm waren toegenomen, was het belangrijk om meer inzicht te krijgen in de wereldwijde wapenhandel. Om te weten welke data erover beschikbaar waren, waar die zich bevonden, en welke data in discussies gebruikt konden worden om een nieuwe oorlog te voorkomen.’

Directe aanleiding voor de oprichting van SIPRI was de onenigheid tussen de Russen en de Amerikanen over hoeveel kernkoppen ieder had. SIPRI is toen gaan onderzoeken welke data er over kernwapens publiek beschikbaar waren en bracht deze in de discussie in. Met als doel om landen te bewegen om open te zijn over hun militaire uitgaven en wapens, zodat zij elkaar meer gingen vertrouwen.’

› **Worden jullie volledig publiek gefinancierd?**

‘Voor een groot deel wel. Nationale overheden als de Zweedse, Duitse en Nederlandse ondersteunen onze projecten, maar ook particuliere non-profitorganisaties als de Carnegie Foundation en de Volkswagen Foundation. Ons punt is altijd: het is mooi dat we geld krijgen, maar wij bepalen zelf de onderzoeksagenda. En het onderzoek en de onderzoeksresultaten zijn altijd openbaar.’

› **Op wat voor soort bronnen is jullie onderzoek gebaseerd?**

‘Alles wat publiek is. Denk aan officiële documenten, kranten, tv- en satellietbeelden en interviews. Veldonderzoek doen we niet veel. In ons werk kan dat gevaarlijk zijn. Als onderzoeker van wapenhandel kun je zomaar gearresteerd worden. Dat gebeurt niet alleen in China, maar ook in Griekenland.’

› **Doen jullie ook aanbevelingen?**

‘Wij doen vooral aanbevelingen om gewapende conflicten te voorkomen.’

Foto: Wikimediaco

De Turkse gewapende drone Barakut TB2 wordt door de Oekraïense luchtmacht gebruikt om bijvoorbeeld Russische tanks uit te schakelen.

Zoals in de Zuid-Chinese Zee, waar China probeert haar dominantie te vergroten. Wij zeggen dan: als je alleen wapens stuurt naar de aangrenzende landen, los je het probleem niet op. Je moet China en de andere landen ook aan tafel zien te krijgen. Om tot een vreedzame oplossing te komen of in ieder geval tot afspraken die moeten voorkomen dat wapens per ongeluk gebruikt worden. Wij zeggen niet of iets goed of fout is. Behalve als een land bijvoorbeeld beweert geen wapens te leveren aan een militaire dictatuur en wij komen erachter dat dat niet klopt. Dan zullen we daar kritisch over zijn.'

› **Wordt er ook iets met die aanbevelingen gedaan?**

'We hebben het idee van wel. SIPRI

wordt bijvoorbeeld vaak door politici gebruikt om anderen ergens van te overtuigen. Als SIPRI met een idee komt, wordt dat als betrouwbaar en geloofwaardig gezien.'

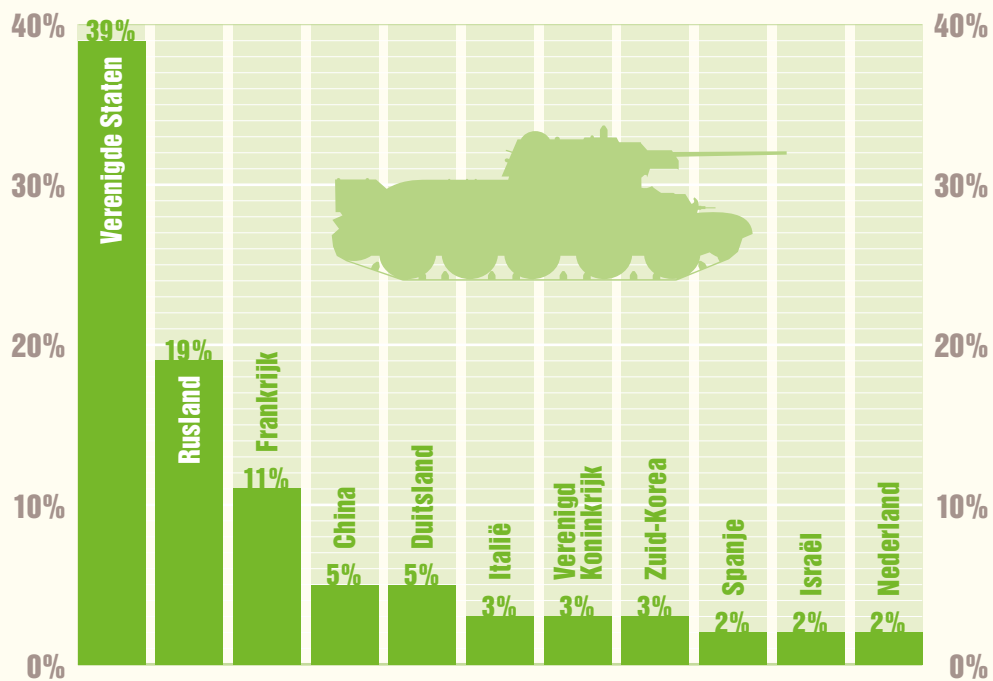
› **Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen of trends in de internationale wapenhandel?**

'Een belangrijke is dat je in de jaren na de Koude Oorlog een daling ziet in de wapenhandel, maar dat het volume al vrij snel daarna weer toeneemt. Vooral vanwege spanningen en conflicten buiten Europa.

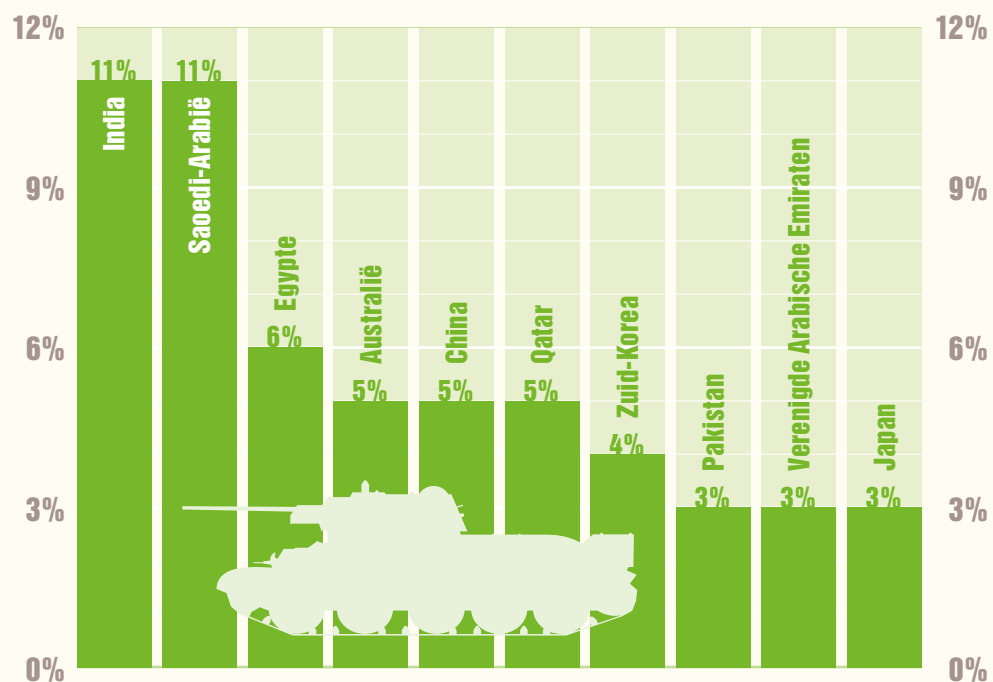
Een andere is dat vroeger wapenplatforms als schepen, vliegtuigen en tanks belangrijk waren en dat het nu meer gaat om de elektronica en de software die in de wapens zit.'

'Al vrij snel na het einde van de Koude Oorlog nam de wapenhandel weer toe'

GROOTSTE WAPENEXPORTEURS TUSSEN 2017 EN 2021 ALS PERCENTAGE VAN DE TOTALE WERELDWAPENEXPORT

GROOTSTE WAPENIMPORTEURS TUSSEN 2017 EN 2021 ALS PERCENTAGE VAN DE TOTALE WERELDWAPENIMPORT

ONTWIKKELING MILITAIRE UITGAVEN IN MILJARDEN DOLLARS

De bedragen zijn in prijzen van 2020. In tegenstelling tot de grafiek op de cover met de uitgaven per land/regio. Die bevat prijzen van 2021. Dan kom je voor 2021 uit op een totaal bedrag van 2113 miljard.

› Wat voor soort wapens worden er tegenwoordig vooral verhandeld?

‘Gevechts- en ondersteuningsvliegtuigen en helikopters vormen nog altijd een groot deel van de wereldwapenhandel. Er zijn maar weinig landen die deze geavanceerde wapensystemen kunnen maken, dus ze worden veel geïmporteerd. Verder verschilt het een beetje van regio tot regio. In Afrika zie je bijvoorbeeld vooral simpele pantservoertuigen en helikopters. In Europa weer hypermoderne gevechtsvliegtuigen met een groot bereik.’

› Wat voor bedragen gaan er om in de internationale wapenhandel?

‘Sommige landen, zoals Nederland en Zweden, geven keurig netjes in een statistiek aan wat de waarde van hun wapenexport is. Maar grote

landen, zoals Rusland en de Verenigde Staten, doen dat niet. De Russen geven één bedrag, maar hoe betrouwbaar dat is weten we niet. Ze geven geen verdere details, er zijn geen officiële statistieken. De Amerikanen geven bedragen die enorm variëren. Een deel van hun wapenexport wordt niet meegenomen, omdat ze geen zicht hebben op de contracten waarin dit is vastgelegd. En een ander deel wordt juist wel meegenomen, terwijl er alleen een exportlicentie voor is afgegeven. Een exportlicentie betekent echter niet automatisch dat wapens ook geëxporteerd worden. Onder president Trump zou er bijvoorbeeld voor 100 miljard aan wapens geleverd worden aan Saoedi-Arabië. Daar waren exportlicenties voor afgegeven. Maar in werkelijkheid

‘Het is onduidelijk hoeveel wapens de Russen en Amerikanen exporteren’

‘Saudi-Arabië en Japan kopen wapens van de Amerikanen om ze aan zich te binden’

werd er ‘slechts’ voor 10 tot 15 miljard aan wapens aan de Saoedi’s verkocht.

Als je wereldwijd alles bij elkaar optelt en een schatting maakt van welk deel van de licenties daadwerkelijk tot export leidt, kom je uit op een bedrag van zo’n 112 miljard dollar per jaar aan wapenhandel. Dat is inclusief alles.’

› **Wie zijn de grote importeurs en exporteurs van wapens en welke verschuivingen zie je daarin?**

‘De Verenigde Staten zijn de grootste exporteur. Dan komt Rusland maar die wordt kleiner. De top vijf wordt verder gevormd door Frankrijk, China en Duitsland. Nederland schommelt zo rond de elfde plaats.

Het grootste verschil met de voorgaande decennia is dat de Verenigde Staten nog groter zijn geworden dan ze al waren. Dat heeft deels te maken met het feit dat ze beschikken over geavanceerde technologie die iedereen wil hebben. Denk bijvoorbeeld aan de Joint Strike Fighter. Deels omdat sommige markten – ook om politieke redenen – erg Amerikaans geïnteresseerd zijn. Saoedi-Arabië en Japan willen bijvoorbeeld graag van de Verenigde Staten kopen. Niet alleen omdat ze goede wapens hebben, maar ook om de Amerikanen aan zich te binden. Dan is er misschien geen officiële alliantie, maar het helpt wel om andere landen te laten zien wie jouw bondgenoot is.

De grootste importeur van wapens is India. Zij zijn doodsbenuwd voor de Pakistani en de Chinezen en denken een hoop wapens nodig te hebben. Aangezien ze zelf niet in staat zijn om ze te maken maar wel een heleboel geld hebben, importeren ze veel.

Datzelfde geldt voor Saoedi-Arabië, de op een na grootste importeur, dat op vele fronten een machtsstrijd voert met aartsvijand Iran. De top vijf bestaat verder uit Egypte, Australië en China. Ook de Europese landen zijn als importeur in opkomst. Zeker na de Russische inval in Oekraïne.

De enige regio waar minder wapens geïmporteerd worden is Zuid-Amerika. Landen hebben daar relatief weinig conflicten met elkaar en hebben dus minder wapens nodig. Enige uitzondering is Brazilië dat als een gek wapens aan het kopen is, zowel van de lokale industrie als uit het buitenland. Waarom is niet duidelijk, want conflicten met buurlanden hebben ze niet.’

› **Hoe valt de afname van de Russische wapenexport te rijmen met hun toenemende imperiale ambities?**

‘Rusland heeft een paar problemen. Eén daarvan is dat sommige van hun markten verdwijnen. China was bijvoorbeeld een grote importeur van Russische wapens, maar China heeft Rusland niet meer nodig. Sterker nog: China zit grotendeels op dezelfde markten te azen als zij. Ook de grote Europese landen kopen geen wapens meer van de Russen, dus ook die markt verdwijnt. Hetzelfde geldt voor Noord-Amerika. Ook in het Midden-Oosten wordt het steeds lastiger voor de Russen om een voet tussen de deur te krijgen. Landen als Saoedi-Arabië, Verenigde Arabische Emiraten en Egypte zijn niet echt geïnteresseerd in Russische wapens. Ook omdat de Amerikanen met sancties dreigen als zij met Rusland in zee gaan. Tegen Egypte is doodleuk gezegd dat als ze de Russische gevechtsvliegtuigen – waarvoor het contract al was

BEURSWAARDE TOP 12 VAN WAPENBEDRIJVEN IN MILJARDEN DOLLARS

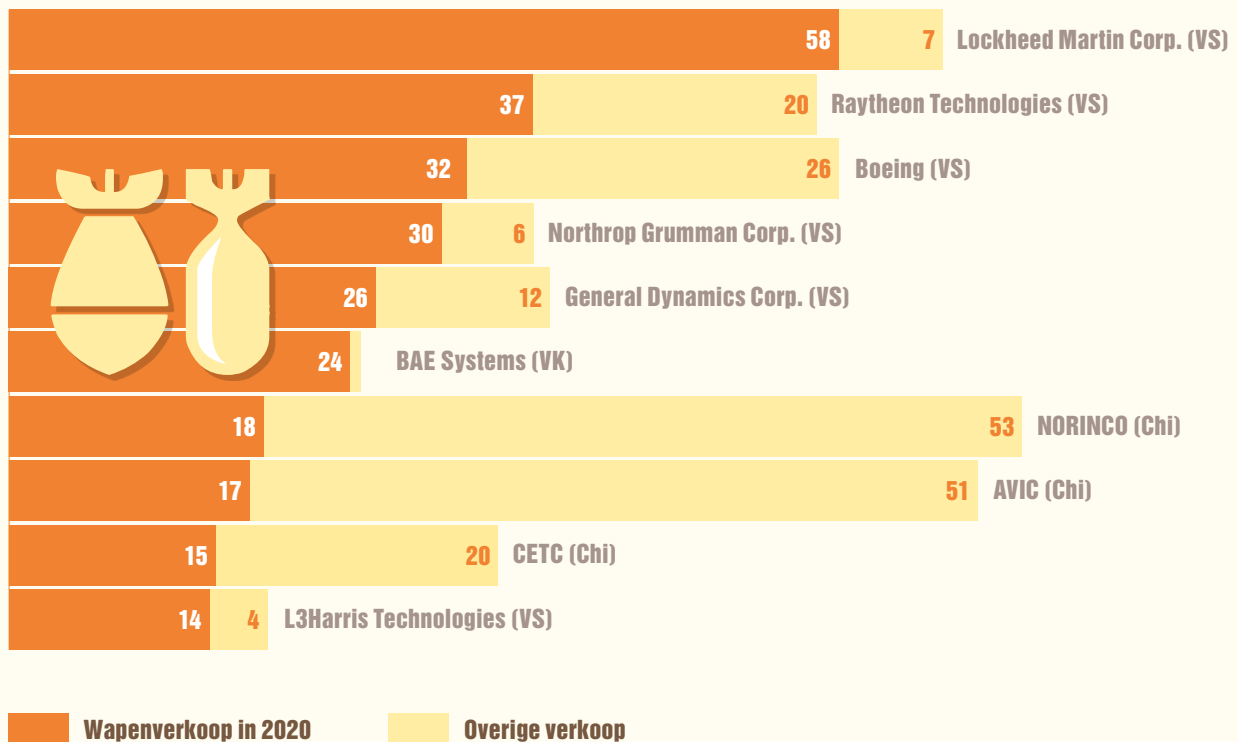

BEURSWAARDE TOP 10 VAN WAPENBEDRIJVEN (EXCL. AIRBUS EN BOEING) IN MILJARDEN DOLLARS

Al direct na de aankondiging van de Russische invasie van Oekraïne door president Poetin, beginnen de aandelenkoersen van wapenbedrijven te stijgen. Met als voorlopige hoogtepunt de 81 miljard aan winst op 19 april 2022. Dat is exclusief Boeing en Airbus. Beide bedrijven drukken sowieso de winsten vanwege hun verliezen op burgervliegtuigen die een belangrijk deel van hun omzet vormen.

DE GROOTSTE WAPENFABRIKANTEN VAN DE WERELD WAPENVERKOOP IN MILJARDEN DOLLARS

Bron: SIPRI

‘Bondgenoten tegen China en Rusland zijn voor het Westen belangrijker dan mensenrechten’

getekend – zouden aanschaffen, ze met Amerikaanse sancties te maken zouden krijgen. Egypte heeft er toen maar vanaf gezien.

Een laatste probleem voor de Russen is dat zij nauwelijks meer nieuwe wapens en nieuwe technologie ontwikkelen. Dat valt ook wel te begrijpen, want hun economie heeft de grootte van Spanje en zit in het slop. Hun militaire uitgaven zijn nog geen tiende van die van de VS en daarmee willen ze alles ontwikkelen, van geweren tot onderzeeërs met nucleaire wapens. Dat gaat gewoon niet.’

› Welke bedrijven of eigenaren van bedrijven profiteren nu vooral van de handel in wapens?

‘Veel wapenbedrijven zijn in private handen. Dus daar profiteren de aandeelhouders van, zoals banken. De meeste Amerikaanse wapenbedrijven, zoals Lockheed Martin en

Boeing, zijn privé-eigendom. Dat geldt ook voor de Duitse en Japanse wapenbedrijven. In Rusland daarentegen zijn de meeste bedrijven in handen van de staat. Ook in Frankrijk heeft de staat een aanzienlijk belang in de wapenindustrie. In Turkije is het weer een mix van staat en privé.

Voor al de bedrijven in geavanceerde technologie, zoals Lockheed Martin, BAE Systems, Boeing en Thales, doen het goed. Daar zit echt het grote geld.’

› Via welke wegen oefenen deze bedrijven invloed uit?

‘In sommige landen lobbyen de wapenbedrijven direct bij politici door ze bijvoorbeeld uit te nodigen voor wapendemonstraties. In andere landen hoeft er niet eens gelobbyd te worden, want daar koopt de staat toch wel van de lokale industrie. Bij het lobbyen spelen vaak twee

argumenten een rol. Eén is dat politici banen op het spel zetten als ze geen vergunning verstrekken voor het exporteren van wapens. Daar zijn politici erg gevoelig voor, want er staat altijd weer een volgende verkiezing voor de deur. Twee is dat je als land een zekere autonomie moet hebben als het gaat om wapens. Als je volledig van andere landen afhankelijk bent, kunnen zij jou dingen laten doen die jij niet wil.

Soms is lobbyen ook een kwestie van corruptie. Ondanks dat daar veel actie tegen is gevoerd, zijn wapencontracten nog altijd ondoorzichtig. Veel passages zijn geheim. Dat kan met nationale veiligheid te maken hebben, maar ook met geld dat onder de tafel geschoven wordt. Zeker in het Midden-Oosten speelt corruptie een grote rol bij de aanbesteding van wapens.'

› **Kun je al iets zeggen over de invloed van de oorlog in Oekraïne op de internationale wapenhandel en vice versa?**

'Je ziet sommige dingen al gebeuren. Overall in Europa wordt veel meer geld uitgegeven aan defensie. Een groot deel daarvan gaat naar nieuwe wapens die internationaal verhandeld worden.

Ook neemt de Westerse druk op landen om geen Russische wapens te kopen verder toe. Als landen met Rusland handelen, dan dreigen Westerse sancties. Daar zijn veel Russische markten toch wel gevoelig voor.

Verder wil het Westen bondgenoten hebben in de strijd met Rusland en China. Daar hoort bij dat het Westen wapens levert aan die bondgenoten, ook al is de mensenrechtensituatie in deze landen ronduit slecht.

En er wordt nu heel erg gekeken met welke wapens je een oorlog kunt winnen. Vooral wapens die hun waarde in de oorlog in Oekraïne

bewezen hebben, zoals drones, verkenningssystemen en lichte anti-tankwapens, zijn populair.'

› **Wat ziet u op dit moment als de grote gevaren of risico's in de internationale wapenhandel? En welke maatregelen zouden er moeten worden genomen om in ieder geval meer controle op de internationale wapenhandel te krijgen?**

'Zoals gezegd, krijgen landen waar mensenrechten worden geschonden makkelijker wapens van het Westen vanwege de oploeiende Koude Oorlog met Rusland en de toenemende spanningen met China. Een ander probleem is dat wapens zonder verdere voorwaarden aan deze landen geleverd worden. Daarmee geef je ze de indruk dat ze gewoon ingezet mogen worden.

Met alle risico's van dien. Niet alleen voor de mensenrechten, maar ook voor conflicten met andere landen. Zeker als regels ontbreken om escalatie te voorkomen, zoals tijdens de Koude Oorlog het geval was. Toen waren er bijvoorbeeld regels op zee. Je mocht niet te dicht bij elkaar komen, je mocht geen kanonnen op elkaar richten, je mocht niet recht over elkaar heen vliegen en je mocht elkaars communicatie niet verstoren. Die afspraken zorgden ervoor dat het conflict tussen Oost en West niet per ongeluk uit de hand kon lopen en leidden mede tot de beëindiging van de Koude Oorlog. Dergelijke regels zijn er nu niet in de Zuid-Chinese Zee, Oost-Chinese Zee of het Midden-Oosten.

Je zou dus moeten beginnen met afspraken maken. Om te voorkomen dat wapens verkeerd of per ongeluk gebruikt worden. Daar hoort ook transparantie bij. Dat je vertelt wat je bedoelingen zijn en welke wapens je hebt. Daarna kun je het hebben over het oplossen van het conflict op een vreedzame manier.' ■

Foto: Daisy Mendoza Wezeman©

Siemon Wezeman is sinds 1992 onderzoeker bij SIPRI. Hij houdt zich onder andere bezig met onderzoek naar wapenhandel, militaire uitgaven en wapenproductie.

NEDERLAND BETROKKEN BIJ HELFT WERELDWIJDE WAPENHANDEL

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Flickr©

Je zou het misschien niet verwachten, maar Nederland is een belangrijke speler in de internationale wapenhandel. En wel op twee manieren: door de export van wapens en wapenonderdelen en door grote internationale wapenbedrijven in staat te stellen om belasting te ontwijken. Nederland draagt hiermee mogelijk bij aan oorlogen en onderdrukking.

Uit cijfers van het gezaghebbende Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) blijkt dat Nederland gemiddeld op de elfde plaats van grootste wapenexporteurs ter wereld staat. In de periode 2011-2020 bedroeg de totale waarde van de Nederlandse wapenexport ruim 10 miljard euro. Belangrijkste bestemmingen waren de Verenigde Staten, Duitsland, Indonesië, Turkije en Mexico.

VOORAL WAPENONDERDELEN

Omdat militaire technologie steeds ingewikkelder is geworden, zijn alleen de grootste wapenproducerende landen nog in staat om complete wapensystemen te bouwen. De andere landen leggen zich vooral toe op de productie van onderdelen van wapens en wapensystemen. Zo ook Nederland. Alleen marineschepen bouwen wij volledig zelf. Verder worden hier vooral componenten voor de militaire luchtvaartindustrie geproduceerd. Denk bijvoorbeeld aan onderdelen van gevechtsvliegtuigen, raketten en drones, of aan gevechtsdatasystemen en vuurleidingsradars voor het aansturen van gevechtshandelingen en het bepalen van gevechtsdoelen. Componenten zijn goed voor bijna 80 procent van de Nederlandse wapenexport.

De vier belangrijkste wapenbedrijven in Nederland zijn Thales,

Damen Shipyards, Fokker en Airbus. Elektronicaconcern Thales maakt in Nederland vooral radar- en vuurleidingssystemen voor de marine. Onder andere voor scheepsbouwbedrijf Damen Shipyards, dat wereldwijd marine- en kustwachtschepen levert. Fokker Technologies maakt onderdelen voor gevechtsvliegtuigen (onder andere voor de Joint Strike Fighter), helikopters, raketten en drones. En vliegtuigbouwer en wapenproducent Airbus houdt zich in Nederland vooral bezig met de ontwikkeling van militaire satellieten en raketten die zich buiten de atmosfeer kunnen verplaatsen.

Naast de grote wapenbedrijven zijn ook enkele onderzoeksinstituten van belang. Denk aan de Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek (TNO), dat nauw betrokken is bij de ontwikkeling van militaire goederen en diensten. Of aan het Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum (NLR), dat helpt bij de ontwikkeling van raketten en satellieten.

VEEL STEUN

Om invloed uit te oefenen op de politieke besluitvorming, heeft de Nederlandse wapenindustrie zich verenigd in de NIDV (Stichting Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid). Deze lobbyclub zet

zich in om opdrachten binnen te halen, subsidies te verkrijgen, meer geld naar defensie te laten gaan en de regels voor wapenexporten te versoepelen. De lijntjes tussen politiek en wapenindustrie zijn kort. Zo werkte de vorige directeur van de NIDV eerder voor het ministerie van Defensie.

Ook op Europees niveau oefent de Nederlandse wapenindustrie invloed uit. Dat doet zij via de koepelorganisaties AeroSpace and Defence Industries Association of Europe (ASD) en de European Organisation for Security (EOS). Beide hebben direct toegang tot de Europese Commissie.

Om hun producten aan te prijzen, staan Nederlandse wapenbedrijven vaak op wapenbeurzen die over de hele wereld georganiseerd worden. Daar worden nieuwe contacten gelegd en contracten afgesloten. Wapenbedrijven worden daarbij gesteund door Nederlandse bewindslieden die een goed woordje voor ze doen. Ook mogen zij geregeld mee met reizen van het koninklijk paar. Gezien deze brede politieke steun, is het dus niet verwonderlijk dat de wapenindustrie in Nederland floreert.

Dat komt ook door het aangename belastingklimaat voor het grootbedrijf. Door afspraken te maken

Nederland levert wapensystemen voor Franse oorlogsschepen die aan de Egyptische marine worden gekocht.

met de Belastingdienst of gebruik te maken van bepaalde regelingen, uitzonderingen en verdragen, hoeven de grote wapenbedrijven hier nauwelijks belasting te betalen.

Uit onderzoek van Stop Wapenhandel en Transnational Institute, blijkt dat zes van de tien grootste wapenproducerende bedrijven ter wereld een financiële constructie via Nederland hebben lopen. Ook komt hieruit naar voren dat dertig van de honderd grootste wapenbedrijven een (financiële) holding of vestiging in Nederland hebben. Al is dat soms niet meer dan een brievenbus op de Zuidas. Samen zijn deze bedrijven goed voor een omzet van 203 miljard dollar, op een totaal van bijna 400 miljard dollar. Kort gezegd komt het er dus op neer dat van elke twee dollar die wereldwijd verdiend wordt met wapenhandel, er één door Nederland stroomt.

MENSENRECHTENSCHENDINGEN

Nederland is dus een belangrijke speler in de wereldwijde wapenhandel en draagt daarmee (mogelijk) bij aan oorlogen, geweld en onderdrukking. Soms zelfs direct. Zo leverde Nederland communicatie-apparatuur voor Saoedische tanks die in de oorlog in Jemen gebruikt worden. Ook leverde Nederland pantserhouthouwers (een soort pantservoertuigen) aan de Verenigde Arabische Emiraten die eveneens in Jemen worden

ingezet. Ook levert ons land systemen voor Duitse oorlogsschepen die naar Egypte worden geëxporteerd.

Deze voorbeelden laten zien dat de regels voor wapenexporten tekort schieten. Volgens Europese regels, waar ook Nederland aan gebonden is, moeten wapenbedrijven een vergunning aanvragen bij hun overheid als ze wapens willen exporteren. Daarbij wordt onder andere gekeken naar de gevolgen van wapenexporten voor mensenrechten, vrede en stabiliteit in het land van bestemming.

De praktijk laat echter zien dat dergelijke criteria ondergeschikt zijn aan economische of andere belangen. Anders valt niet te verklaren dat wapens mogen worden geleverd aan Saoedi-Arabië, terwijl je weet dat ze kunnen worden ingezet in de vuile oorlog in Jemen. Of dat wapens mogen worden verkocht aan Egypte, terwijl je weet dat het militaire regime ze kan gebruiken om de eigen bevolking te onderdrukken.

Vorig jaar ging een aantal vredesorganisaties naar de rechter om de exportvergunning van wapens voor de Egyptische marine tegen te houden. De rechter legde de bewijslast echter niet bij de staat, maar bij de vredesorganisaties. Die

moesten maar aantonen dat met deze wapens mensenrechten worden geschonden. Dat is in de praktijk vrijwel onmogelijk. De bewijslast zou daarom omgedraaid moeten worden.

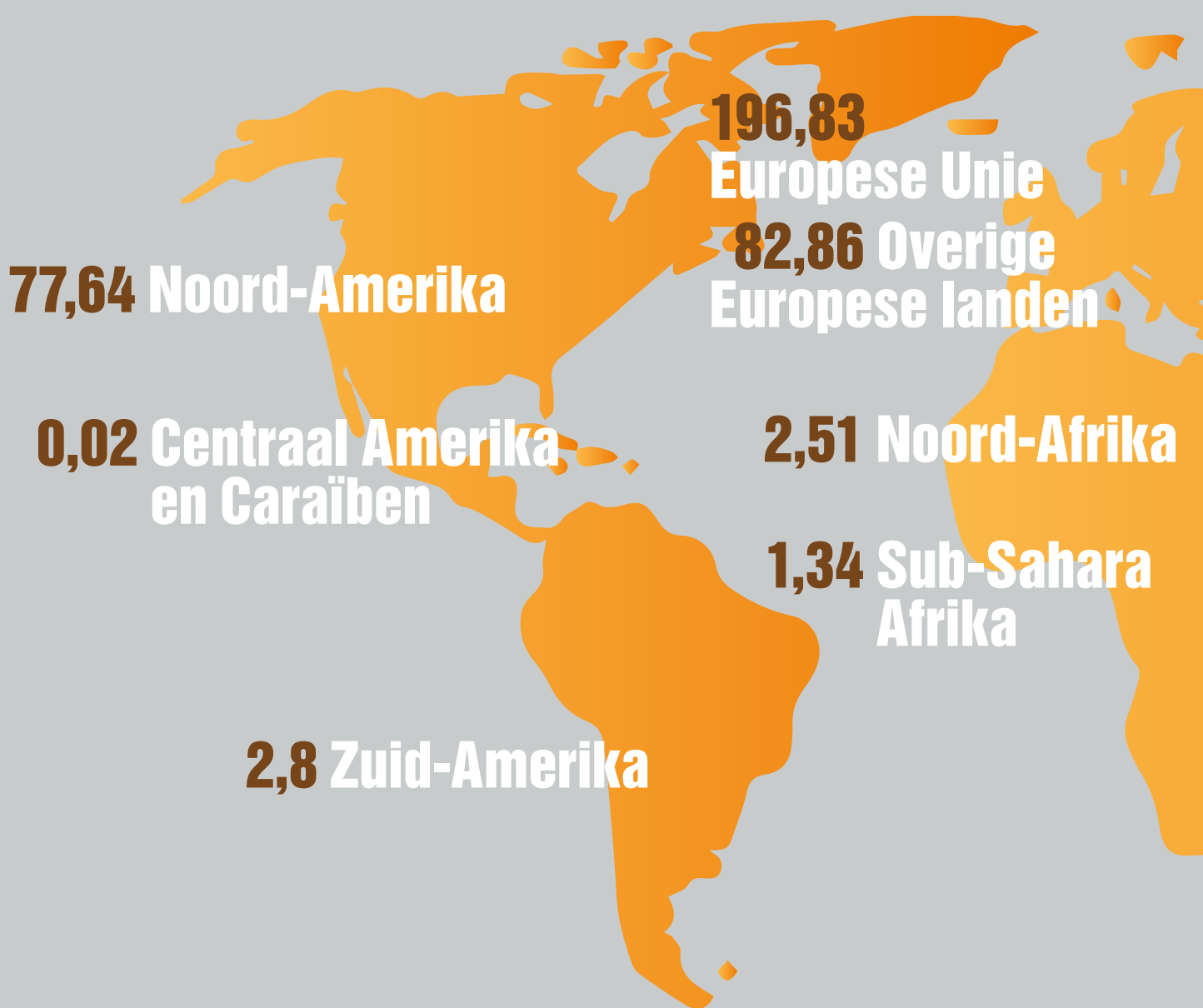
Mede ingegeven door de oorlog in Oekraïne, gaat de Nederlandse overheid de komende jaren miljarden extra investeren in defensie. Een groot deel van het geld zal terechtkomen bij de wapenindustrie, deels ook bij de Nederlandse. Die zal er zeker op aandringen dat de regels voor wapenexporten versoepeld worden.

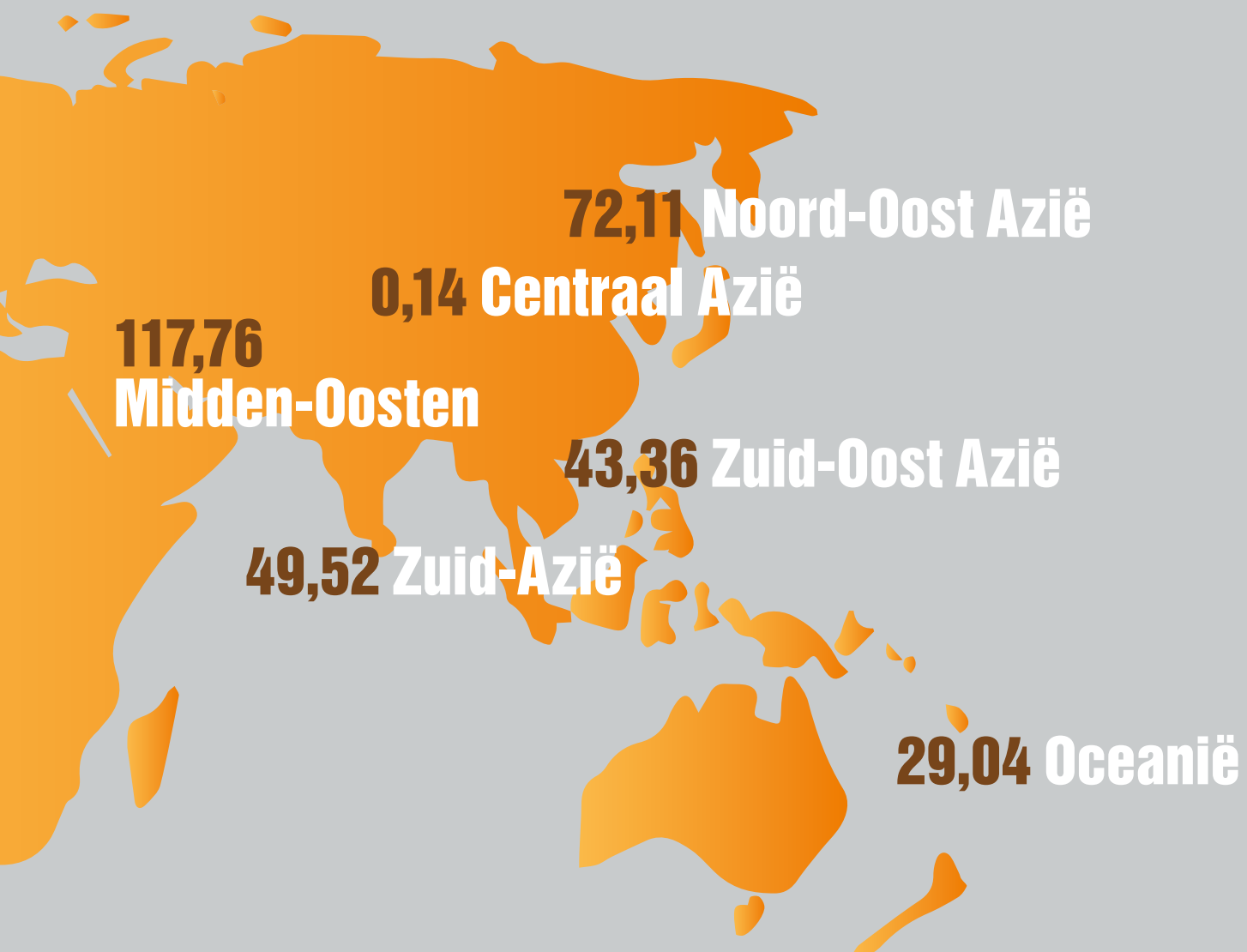
Dat mag niet gebeuren. Nu al zien we dat Nederland wapens levert aan landen waar op grote schaal mensenrechten worden geschonden, zoals Egypte, Turkije en Saoedi-Arabië. Dat zal alleen maar toenemen als exportvergunningen voor wapens makkelijker worden verstrekt. Strenge regulering van de wapenhandel is dan ook noodzakelijk om te voorkomen dat ze in verkeerde handen vallen. ■

BESTEMMING NEDERLANDSE WAPENEXPORTEN IN 2020

**WAARDE AFGEGEVEN VERGUNNING
(IN MILJOENEN EURO'S)**

Bron: Het Nederlandse exportcontrolebeleid in 2020 Rapportage
Bron: Rapport over het Nederlandse exportcontrolebeleid in 2020

DE INNIGE BANDEN TUSSEN WAPENINDUSTRIE EN EUROPESE COMMISSIE

Tekst: Tijmen Lucie

De EU is hard bezig om een militaire grootmacht te worden. De komende jaren gaat de EU bijna twintig miljard aan defensie uitgegeven, bovenop de uitgaven van de lidstaten. Door onderzoek van onder andere Stop Wapenhandel weten we dat vooral de wapenindustrie profiteert van de hogere militaire uitgaven van de EU. Spanning sprak met Mark Akkerman van Stop Wapenhandel over hoe de industrie erin slaagt om haar belangen veilig te stellen.

› Sinds wanneer is de EU aan het militariseren?

‘Daar wordt al heel lang over gepraat. Lange tijd bleef het ook bij praten, omdat het voor veel landen toch een grote stap was om de controle over de eigen krijgsmacht deels uit handen te geven. Maar de laatste tien à vijftien jaar zijn er wel concrete stappen gezet om een eigen Europese militaire infrastructuur op te bouwen. Zeker de laatste tijd gaat het snel.’

› Welke belangrijke stappen zijn er tot nog toe gezet?

‘Aanvankelijk werd er vooral ingezet op meer onderlinge afstemming tussen EU-landen. Nederland werkt bijvoorbeeld op landmachtgebied al heel lang samen met Duitsland en op marinegebied met België.

Rond de eeuwwisseling werd de eerste stap gezet naar meer Europese integratie met het instellen van de zogenaamde Battle Groups. Dat zijn vrij kleine, flexibel inzetbare militaire eenheden die door één of meerdere lidstaten geleverd kunnen worden. Deze eenheden hebben wel geoefend, maar zijn tot op heden niet ingezet.

Een andere belangrijke stap was de invoering van PESCO in 2017. PESCO staat voor permanente, gestructureerde samenwerking, vooral op het gebied van het ontwikkelen van nieuwe technologieën en het faciliteren van samenwerking tussen krijgsmachten. Nederland is bijvoorbeeld verantwoordelijk voor militaire mobiliteit. Het moet ervoor zorgen dat militaire transporten makkelijker binnen de EU kunnen plaatsvinden. PESCO vormt een belangrijk onderdeel van de Europese defensiepolitiek en vloeide voort uit het Verdrag van Lissabon (dat in de plaats kwam van de Europese Grondwet die in 2005 door een meerderheid van de Nederlandse en Franse kiezers verworpen werd, TL).

Een volgende belangrijke stap in de militarisering van de EU is het Europees Defensie Fonds (EDF) dat sinds vorig jaar actief is. Dit fonds is bedoeld voor het financieren van militair onderzoek en het ontwikkelen van nieuwe wapens. Voor de komende zes jaar heeft het EDF maar liefst acht miljard euro ter beschikking.

En in het Strategisch Kompas dat afgelopen maart door de EU-lidstaten is aangenomen, wordt voor het eerst gesproken van de inzet van een flexibele reactiemacht van vijfduizend Europese militairen.’

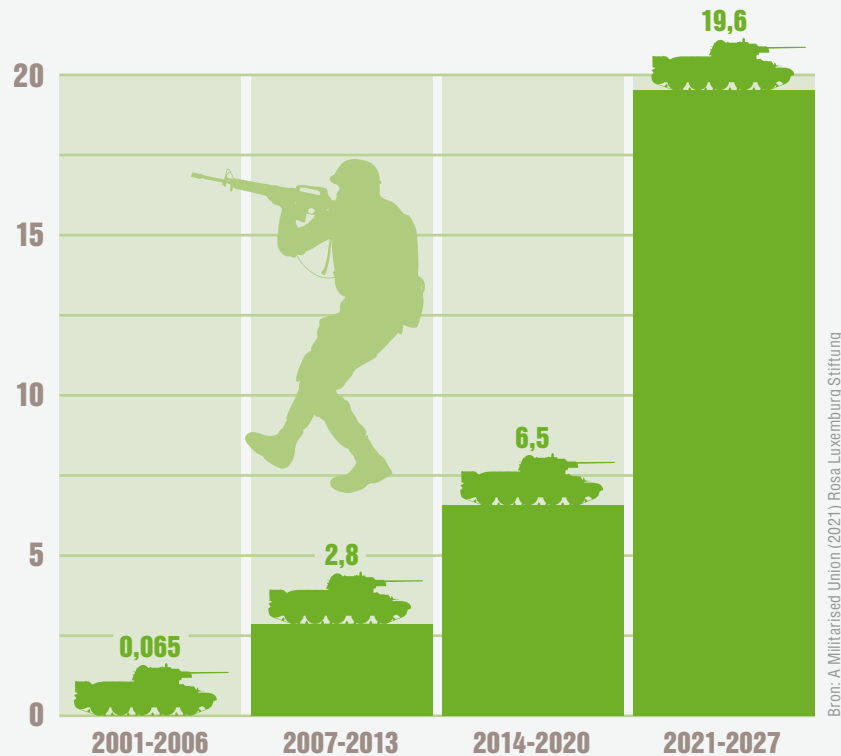
› Met welk doel gebeurt dit?

‘De EU wil meer strategische autonomie. Zij wil een zelfstandige militaire macht worden, los van de Verenigde Staten. De EU blijft weliswaar vasthouden aan de NAVO en samenwerking met de VS, maar wil ook zelfstandig militair kunnen optreden.’

› Hoe kijken de Amerikanen hiernaar?

‘Met dubbele gevoelens. Aan de ene kant hebben zij er vooral onder president Trump heel hard op aangedrongen dat Europa meer geld in defensie moest steken om minder afhankelijk van de VS te worden. Ook omdat de VS hun militaire aandacht meer hebben verlegd naar Azië en Afrika. Aan de andere kant heeft de militarisering van de EU consequenties die ze minder prettig vinden. Bijvoorbeeld dat Europa heel erg bezig is met het stimuleren van

MILITAIRE UITGAVEN EU IN MILJARDEN EURO'S

De komende jaren stijgen de militaire uitgaven van de EU nog verder. De Europese Commissie heeft al laten weten dat voorstellen voor extra uitgaven aan defensie later dit jaar worden ingediend. Daarbij gaat het onder meer om een fonds van 500 miljoen euro voor het gezamenlijk inkopen van wapens bij de Europese wapenindustrie.

de eigen wapenindustrie, ten koste van de Amerikaanse.'

› **Wie zitten er achter de militarisering van de EU?**

'De wapenindustrie is een hele belangrijke aanjager. Die wordt door de Europese Commissie en andere instituties echt als expert gezien. Zij schrijft ook belangrijke adviesrapporten. Bijvoorbeeld over de oprichting van het Europees Defensie Fonds.

De wapenindustrie brengt ook heel erg het idee naar voren dat militari-

sering de oplossing voor alles is. Dat doet zij door zaken als klimaatverandering, migratie en pandemieën als veiligheidsprobleem te definiëren. Want als iets een veiligheidsprobleem is, dan is het logisch om het met militaire middelen te lijf te gaan. En dan komt de wapenindustrie weer in beeld.

Naast de wapenindustrie lobbyen ook krijgsmachten en rechtse politieke partijen voor meer geld voor defensie. Net als voorstanders van meer Europese samenwerking. Die laatste denken dat het geld dan

beter en efficiënter wordt besteed. Ten onrechte, want in de praktijk komen de enorme defensie-uitgaven van de EU bovenop het geld dat de lidstaten al in hun eigen defensie investeren. Dat is ook wat de EU wil.'

› **Via welke wegen probeert de wapenindustrie invloed uit te oefenen op de politieke besluitvorming?**

'Door bezoeken te brengen aan de Europese Commissie, door samen met Europese instellingen conferenties te organiseren, door invloedrijke adviesrapporten te schrijven, door goede contacten

LOBBY-UITGAVEN IN DE EU VAN DE GROOTSTE EUROPESE WAPENBEDRIJVEN EN LOBBYCLUBS

Bedrijf	Lobbybudget	Geregistreerde lobbyisten	Ontmoetingen met Commissie-Juncker (2014-2019)
BAE systems	50.000 – 99.999	1	3
Airbus	1.500.000 – 1.749.000	7	157
Thales Group	300.000	3	23
Leonardo	300.000 – 399.999	3	35
Rolls-Royce	1.500.000 – 1.749.000	2	21
Naval group	100.000 – 199.999	3	11
Rheinmetall	300.000 – 399.999	4	1
MBDA	50.000 – 99.999	1	7
Safran	495.000	5	11
Saab	200.000 – 299.999	5	11
ASD	298.000	11	31
EOS	100.000 – 199.999	3	16
Total	4.893.000 – 5.984.999	49	327

Bron: lobbyfacts.eu

‘De wapenindustrie brengt heel erg naar voren dat militarisering de oplossing voor alles is’

met leden van het Europees Parlement te onderhouden en door wapenbeurzen af te lopen waar ze weer contacten leggen met instanties en besluitvormers.

Wat de wapenindustrie uiteindelijk het liefste wil is een vaste dialoog. Sinds vorig jaar heeft zij die ook met de Europese Commissie. De wapenindustrie komt steeds dichterbij de beleidsmakers te zitten en wordt ook steeds meer betrokken bij beleidsvorming.’

› En hoe zit het met de draaideur tussen de wapenindustrie en Europese instituties?

‘Er vindt veel overloop plaats. De twee bekendste voorbeelden zijn Thierry Breton en Jorge Domecq. Thierry Breton is de huidige Eurocommissaris voor de Interne Markt, waar ook defensie ondervalt. Tot zijn benoeming was hij CEO van het Franse IT-bedrijf ATOS, dat zich veel bezighoudt met militaire en veiligheidszaken. Als Eurocommissaris heeft hij onder meer een permanente dialooggroep met de wapenindustrie opgezet.

Andersom ging Jorge Domecq, de voormalig directeur van het Europees Defensieagentschap (EDA), kort

na zijn vertrek aan de slag als strategisch adviseur voor Airbus. Volgens de Europese Ombudsman was dit in strijd met de integriteitsregels en had het EDA hier geen toestemming voor mogen geven.’

› Wie zijn de grootste lobbyisten binnen de EU?

‘Vanuit de wapenindustrie heb je twee grote lobbyclubs. Als het om militaire zaken gaat, heb je de AeroSpace and Defence Industries Association of Europe (ASD). Dat is een koepelorganisatie van alle nationale wapenindustrieën en grote wapenbedrijven samen. Zij is zeer invloedrijk. Zij zit vaak samen met de

wapenbedrijven in adviesgroepen. En je hebt de European Organisation for Security (EOS). Die is meer gericht op het veiligheidsbeleid, vooral met betrekking tot klimaatverandering en migratie. Dit is ook een samenwerkingsverband van de grote Europese wapenbedrijven.

De grote wapenbedrijven zoals Airbus, Thales en Leonardo lobbyen zelf ook. Zo heeft Airbus in de afgelopen jaren tientallen bijeenkomsten gehad met de Europese Commissie. Die gaan natuurlijk niet allemaal over defensie, want Airbus verzorgt ook burgerluchtvaart, maar het geeft wel aan dat zo'n bedrijf invloedrijk is en dicht op de Europese Commissie zit.'

› **Je noemde het Europees Defensie Fonds. Jij hebt samen met Transnational Institute en het European Network Against Arms Trade onderzoek gedaan naar twee voorlopers. Kun je daar iets over vertellen?**

'Het EDF is pas sinds vorig jaar actief, maar in de vorige begrotingsperiode van de EU zijn al twee testprogramma's geweest. Dat waren programma's voor militair onderzoek en de ontwikkeling van nieuwe militaire technologie en wapens. Daar is bijna zeshonderd miljoen euro in gestoken. De grote wapenbedrijven die hard voor de instelling van het EDF hebben gelobbyd, hebben veruit de meeste financiering gekregen.'

› **Het EDF is niet het enige fonds voor militaire uitgaven. Zo is er ook de Europese Vredesfaciliteit. Waar gaat het geld uit dergelijke fondsen naartoe? En wie bepaalt dat?**

'De Europese Commissie stelt jaarlijks een werkplan vast voor het Europees Defensie Fonds. Daarbij wordt input gevraagd van experts. Wie dat zijn, blijft geheim. Maar het ligt voor de hand dat daar ook mensen uit de wapenindustrie bij zitten. Het geld gaat naar consortia van wapenbedrijven, onderzoeksinstellingen zoals het Nederlandse TNO en krijgsmachten. Die moeten

uit minimaal drie verschillende EU-landen komen.

Voor de grote wapenbedrijven worden vaak uitgekozen en coördineren veel van deze projecten. Er zijn nogal wat fondsen waarvan ze kunnen profiteren. De Europese Vredesfaciliteit is daar één van. Dit fonds valt buiten de EU-begroting, omdat de EU formeel geen export van dodelijke wapens mag financieren. Lidstaten stoppen geld in het fonds, waarmee nu onder andere de wapenexporten naar Oekraïne gefinancierd worden. Uiteindelijk komt ook dit geld weer bij de wapenindustrie terecht. Wapens die nu naar Oekraïne gaan, komen vooral van krijgsmachten, omdat ze snel geleverd moeten worden. Krijgsmachten worden daarvoor gecompenseerd door de Vredesfaciliteit en met dat geld kopen ze weer nieuwe wapens bij de industrie.'

› **Gaat dat geld met name naar Europese wapenbedrijven of ook naar Amerikaanse?**

'Het Europees Defensie Fonds gaat voor het overgrote deel naar Europese wapenbedrijven. Hetzelfde geldt voor de Europese Vredesfaciliteit. Voor niet-Europese bedrijven is het erg lastig om aanspraak te maken op financiering. Het kan wel onder bepaalde voorwaarden, maar het gebeurt weinig.'

› **Welke risico's of gevaren brengt de militarisering van de EU met zich mee?**

'In het algemeen is het een totaal verkeerde aanpak. De EU zou zich internationaal in moeten zetten voor conflictpreventie en diplomatie en niet na moeten streven om ook een groot militair machtsblok te worden. Want ondanks alle mooie woorden over bevordering van de internationale vrede gaat het natuurlijk over economische en geostrategische belangen.

De militarisering heeft allerlei consequenties, van oplopende spanningen met Rusland tot schending van mensenrechten in conflictgebieden. De EU zou het geld

voor defensie beter kunnen steken in zaken als onderwijs, gezondheidszorg en bestrijding van armoede en in vredesopbouw en het voorkomen van conflicten.'

› **Wat zijn nu effectieve maatregelen om de militarisering van de EU een halt toe te roepen?**

'Zeker op dit moment is dat erg moeilijk, gezien de oorlog in Oekraïne. Idealiter zou je de simpele toegang van de wapenindustrie tot de Europese Commissie aan banden moeten leggen. Bijvoorbeeld door de industrie niet meer om advies te vragen. En je zou geen wapens meer moeten leveren aan landen waar mensenrechten worden geschonden, zoals Nederland doet aan Egypte.

Verder zouden lidstaten gewoon nee moeten zeggen tegen militarisering van de EU. Want met een Europees leger zal er nauwelijks meer democratische controle zijn op militair ingrijpen.' ■

Foto: serenoregis.org

Mark Akkerman is onderzoeker bij Stop Wapenhandel. Afgelopen maart verscheen mede van de hand van Mark het rapport 'Fanning the Flames: How the European Union is fuelling a new arms race' over hoe de EU militarisme en een nieuwe wapenwedloop stimuleert.

VOORKOM EEN NIEUWE WAPENWEDLOOP EN BLIJF IN GESPREK

Tekst: Jasper van Dijk en Michel van Winden Illustratie: Len Munnik

Op 13 november 2021 publiceerde de SP samen met Stop Wapenhandel het rapport 'Atlas van de macht, wapenhandel en permanente oorlog'. Daarin hielden wij een pleidooi tegen de wapenhandel en de permanente oorlog en stelden wij drie eisen: (1) Nederland moet zich inspannen om de permanente oorlog te stoppen. (2) De wapenexport moet worden aangescherpt. (3) Nederland moet stoppen met het faciliteren van belastingontwijking door de wapenindustrie.

Inmiddels is er veel gebeurd. In februari van dit jaar viel Rusland Oekraïne binnen. Het leidde in Europa tot een enorme dynamiek. Veel Europese landen hebben ervoor gekozen om hun defensie-uitgaven flink te verhogen en ook de EU zelf wil meer gaan doen op het gebied van defensie.

In dit stuk gaan we aan de hand van de bovengenoemde punten in op de vraag tot welke nieuwe inzichten deze ontwikkelingen leiden.

NEDERLAND MOET ZICH INSPANNEN OM DE PERMANENTE OORLOG TE STOPPEN

Veel mensen maken zich zorgen. Zij vragen zich af: als Poetin vandaag Oekraïne aanvalt, is Nederland dan morgen aan de beurt? Zijn we met z'n allen te naïef geweest over Poetin? En moeten we meegaan met de roep om hogere defensie-uitgaven? Zelfs in het 'defensie-luwe' Duitsland werd besloten tot een extra investering van 100 miljard euro. De Nederlandse regering wil structureel maar liefst 5 miljard extra investeren in defensie, een verhoging van 40 procent van het huidige budget.

In werkelijkheid was er al voor de invasie een groeiende druk om te voldoen aan de NAVO-norm van twee procent (volgens welke de NAVO-landen ten minste twee procent van hun bbp aan defensie moeten spenderen). De voormalige Amerikaanse president Trump liet geen gelegenheid onbenut om te roepen dat Europa haar defensie moest versterken. De invasie creëerde de ideale omstandigheden om verhoging van het defensie-budget politiek te verkopen.

De realiteit is echter dat de defensie-uitgaven van Europa nu al ruim viermaal zo hoog zijn als die van Rusland. Als we de VS meerekenen

dan zijn de uitgaven zelfs meer dan tien maal zo hoog. Tegelijk zijn de militaire prestaties van het Russische leger in Oekraïne niet indrukwekkend. Er is dus geen reden om ons te laten meeslepen in een nieuwe, geldverslindende wapenwedloop.

Toch is dit precies wat vanuit Brussel wordt betoogd. Al jarenlang wordt er gewerkt aan de 'strategische autonomie' van Europa die haar in staat moet stellen om een geopolitieke rol op het wereldtoneel te spelen en minder afhankelijk te zijn van de VS. Daar hoort volgens de Brusselse logica ook een militaire capaciteit bij. Afgelopen maart nam de Europese Raad het 'Strategisch Kompas' aan, een document dat voor de komende jaren de route uitstippelt naar een vergaande militarisering van de EU. Het omvat onder andere een Europees 'Vredesfonds', waaruit inmiddels – ironisch genoeg – voor twee miljard euro aan wapens voor Oekraïne is vrijgemaakt. Ook zonder de Russische invasie zou dit document aanvaard zijn, maar door de oorlog is de militarisering van de EU wel in een stroomversnelling gekomen. 'Never waste a good crisis' lijkt wederom het credo van de Eurocraten.

Dit alles gebeurde vlak nadat het Westen zich uit Afghanistan had teruggetrokken. Twintig jaar lang was hier een meedogenloze oorlog gevoerd, met meer dan honderd-duizend dodelijke slachtoffers en miljoenen vluchtelingen tot gevolg. Ook de Westerse oorlog in Irak was zeer omstreven, waarbij Nederland zoals gebruikelijk braaf achter de VS aanliep. Vorig jaar ontstond het brede besef dat dit soort oorlogen tot het verleden moest behoren. De NAVO werd zelfs 'hersendood' genoemd.

Door de inval van Poetin is het speelveld volkomen veranderd. Er is weinig over van de wens om te reflecteren op mislukte interventies en de NAVO is na jaren weer

Zelfs in het 'defensie-luwe' Duitsland werd besloten tot een extra investering van 100 miljard

springlevend. Allemaal dankzij Vladimir Poetin.

Wat ons betreft is er alle reden om de Europese militaire ambities te temperen. In plaats van een nieuwe wapenwedloop te beginnen, moeten we verder kijken. Naar een Europese veiligheidsorde mét Rusland. Dit zal niet vandaag of morgen gerealiseerd zijn, maar ooit komt er een periode waarin de oorlog voorbij is en landen zich opnieuw tot elkaar zullen moeten verhouden. De vraag is of we dan terug willen naar een nieuwe Koude Oorlog inclusief wapenwedloop of dat we op zoek gaan naar een orde waarin landen samenwerken. Tiny Kox (Eerste Kamerlid en President van het parlement van de Raad van Europa), deed op 21 mei een oproep tot 'een nieuwe Europese politieke architectuur en een effectiever multilateralisme':

'Na de aanval van Rusland op Oekraïne is de noodzaak tot versterking van het multilateralisme (samenwerking tussen meerdere staten, – red.) in Europa alleen maar dringender geworden. De Raad van Europa hoort de hoeder te blijven van democratische veiligheden, mensenrechten en rechtsstatelijkheid in Europa. Daarmee gaat hand in hand dat de Raad van Europa een echt platform moet blijven voor multilateralisme, evenals een onafhankelijk

De ondertekening van de slotakte van de Veiligheidsconferentie in Helsinki op 1 augustus 1975 door regeringsleiders van vijftig landen (waaronder de VS en de Sovjet-Unie). Foto: wikipedia.org

forum voor een uitgebreide en inclusieve politieke dialoog.’

2 DE WAPENEXPORT MOETEN WORDEN AANGESCHERPT

Op het moment van schrijven is de oorlog in Oekraïne nog volop gaande. Rusland voert dagelijks meedogenloze aanvallen uit, terwijl Oekraïne zich verdedigt met behulp van wapens uit de VS en Europa. Veel landen (met name Duitsland) worstelen met de vraag of zij wapens moeten leveren. Zij vragen zich af: tot wanneer is er sprake van legitieme verdediging en wanneer slaat die om in escalatie? Moeten er bijvoorbeeld nog steeds wapens naar Oekraïne worden gestuurd als de status quo van 24 februari – het moment van de invasie – hersteld is? Of moet het Russische leger volledig uit Oekraïne verdreven worden (inclusief Krim en Donbas), zoals hardliners bepleiten? Dat zal

waarschijnlijk tot nog meer slachtoffers leiden.

Een van de zaken die deze episode heeft blootgelegd, is hoe boterzacht de criteria voor wapenexport zijn. Deze criteria zijn vastgelegd in een EU-besluit en moeten door alle lidstaten worden toegepast. Maar in de praktijk verschilt het per land hoe deze worden toegepast. Eén van de criteria is dat wapenleveranties geen negatief effect mogen hebben op de stabiliteit in de regio. Ook mogen de wapens niet gebruikt worden voor mensenrechtenschendingen. Probleem is alleen dat dit vooraf moeilijk valt te bewijzen. In de praktijk krijgen allerlei wapenleveringen het voordeel van de twijfel – ondanks aanwijzingen dat ze in strijd zijn met de criteria.

Een ander probleem bij veel wapenleveranties is het gebrek aan transparantie. Het kabinet erkent

dat bezwaar, maar besloot na de invasie in Oekraïne de wapenleveringen alleen vertrouwelijk ter inzage voor te leggen aan de Kamer. Dit moet veel opener gebeuren. Want zonder publiek debat is er geen democratische legitimiteit.

3 NEDERLAND MOET STOPPEN MET HET FACILITEREN VAN BELASTINGONTWIJKING DOOR DE WAPENINDUSTRIE

In onze publicatie ‘Wapenhandel en permanente oorlog’ werd aangetoond hoe Nederland het grote geld van de wapenhandel faciliteert. Belastingontwijking en -ontduiking, brievenbusfirma’s, het is schering en inslag op de Amsterdamse Zuidas. In de nasleep van de Russische invasie stond Belastingparadijs Nederland ineens weer vol in de schijnwerpers. Het werd pijnlijk duidelijk hoe onmachtig

Als het gaat om belastingontwijking speelt Nederland Champions League, als het gaat om sancties speelt het amateurvoetbal

Nederland was om de bezittingen van Russische oligarchen op de sanctielijst te traceren en te bevriezen. En die onmacht is geen ongeluk, maar inherent aan een systeem waarin winstmaximalisatie centraal staat. Als het gaat om belastingontwijking speelt Nederland Champions League, als het gaat om sancties speelt het amateurvoetbal.

Het kabinet benoemde oud-minister Blok tot sanctiecoördinator, maar hij gaat het systeem niet veranderen. Meer radicale maatregelen zijn nodig. Om te beginnen met een verbod op de trustsector. Trustkantoren zijn niets meer dan fiscale constructies om bezittingen te verhullen en zo belasting te ontwijken. Daarnaast moet er een eind komen aan speciale belastingdeals met wapenbedrijven, de zogenaamde rulings. Als de regering die handschoen oppakt en aan de slag gaat met de ontmanteling van het Nederlandse belastingparadijs voor het grootbedrijf, komt er misschien toch nog iets goeds voort uit de verschrikkelijke oorlog van Poetin.

OPKOMEN VOOR DE INTERNATIONALE RECHTSORDE

Ons pleidooi voor een diplomatieke oplossing van conflicten staat nog altijd recht overeind. De oorlog in Oekraïne heeft eens te meer het belang onderstreept van de internationale rechtsorde, waarbij landen elkaars grenzen respecteren. Poetin heeft de fundamente van deze rechtsorde met voeten getreden, net zoals andere landen soms maling hebben (gehad) aan mensenrechten of andere internationale spelregels.

Als SP staan we pal voor de internationale rechtsorde waarin

conflicten vreedzaam worden opgelost. De oorlog in Oekraïne laat echter zien dat de VN-Veiligheidsraad tekortschiet als gevolg van het vetorecht van de permanente leden, in dit geval Rusland. Door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties werd Rusland weliswaar stevig veroordeeld, maar verdere sancties bleven uit. Hervorming van de VN is dus wenselijk. Die discussie zullen we de komende tijd voeren.

Tegelijk zetten we in op de versterking van regionale organisaties, met name de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) en de Raad van Europa. Op dit moment is de oorlog in Oekraïne nog in volle gang en zelfs een wapenstilstand is niet in zicht. Maar als we voorbij de horizon kijken, is het noodzakelijk een Europese veiligheidsarchitectuur te schetsen waar Rusland deel van uitmaakt. Europa is groter dan de EU. De weg naar een nieuwe veiligheidsorde is dé grote uitdaging voor de komende tijd. Vóór de invasie pleitten we al voor een 'Helsinki 2.0', een verwijzing naar de Helsinki-akkoorden uit 1975 die een periode van ontspanning tijdens de Koude Oorlog inluiden. Die akkoorden kwamen weliswaar tot stand na zware onderhandelingen, maar ze kwamen er wel.

TOT SLOT

Volgens de socialistische klassiekers heeft het kapitalisme oorlog nodig om zichzelf in stand te houden. De oorlog in Oekraïne heeft aangetoond dat niet alleen het Westen onderhevig is aan deze logica maar ook Poetins Rusland. Onze opdracht blijft om te zoeken naar alternatieve scenario's en weerstand te bieden aan het verhaal van confrontatie en escalatie.

De wereld bestaat niet enkel uit vreedzame democratieën. Tegelijk is het te makkelijk om de wereld te reduceren tot een strijd tussen democratie en autocratie. Daarom is het essentieel dat Nederland en Europa een manier vinden om zich te verhouden tot andere systemen. Zonder daarbij de (militaire) confrontatie aan te gaan, maar ook niet door weg te kijken. China is een voor de hand liggend voorbeeld. Zetten we dit land weg als 'systeemvijand' of investeren we in een kritische dialoog? Dergelijke keuzes zullen de komende tijd cruciaal zijn. ■

Jasper van Dijk is Tweede Kamerlid voor de SP en woordvoerder Buitenlandse Zaken.

Michel van Winden is fractie-medewerker Buitenlandse Zaken voor de SP.

Wil je in actie komen tegen de wapenindustrie en meer weten over de wapenhandel? Kijk eens op: sp.nl/wapen

